

Контент сучасних українських друкованих ЗМІ: специфічні риси жанроутворення

О. О. Пилип

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Paper received 12.08.2016; Accepted for publication 22.08.2016.

Анотація. У статті проаналізовано проблеми, які постають перед дослідниками сучасних тенденцій у журналістиці, а також пов'язані із ними питання переведення наукових розробок у практичну площину. Зазначається, що нині автори матеріалів в українських друкованих ЗМІ тяжіють до експериментів у жанровій царині. Наводиться оригінальне авторське пояснення причин виникнення цієї тенденції, зокрема таких як швидка капіталізація газетно-журнального виробництва і доволі швидкий перехід державних міських і районних газет в інші форми власності. Отже, в журналістиці тривають пошуки консенсусу між прагненнями будь-що здешевити інформаційний продукт і безперечним бажанням редакційних колективів зробити цього цікавим, оригінальним. У пропонованій науковій розвідці подано тези щодо перспектив трансформації жанрів та подальших досліджень цього питання, а також значну кількість корисних посилань з окресленої теми.

Ключові слова: журналістика, контент, трансформація, жанри, кореспондент.

Вступ. У сучасній українській друкованій журналістиці відбуваються складні і, що дуже важливо, швидкоплинні процеси. Їх необхідно оперативно проаналізувати в науковій площині і таким чином посприяти діяльності журналістів-практиків. Адже останні подекуди діють на свій страх і розсуд, апелюючи лише до власного досвіду і не звертаючи увагу на багату емпірику, що нею володіють теоретики. Однією з головних проблем нинішньої теорії і практики журналістики є жанроутворення, специфіка подання не тільки окремих матеріалів, але й цілих випусків. Питання набуває особливої актуальності саме тепер, коли відповідно до рішень українського уряду сотні районних, міських та обласних друкованих ЗМІ будуть передані у приватну власність. У нових умовах першочергове завдання науковців – оперативна та ефективна допомога журналістам-практикам у науковій організації нових форматів старих видань. Це, безумовно, дасть змогу комунальній пресі зберегти робочі місця і вийти на принципово інший якісний рівень.

Короткий огляд публікацій за темою. Проблема жанроутворення у контенті національних ЗМІ не є новою. Незважаючи на те, що в тоталітарному суспільстві до експериментів із жанрами ставилися з насторогою, у роботах М. Василенка та В. Здоровеги це питання частково досліджувалося. Оригінальну концепцію жанроутворення представили у своїх монографіях О. Глушко, Р. Радчик, О. Підлущкий. Методологічною основою цього дослідження також стали статті В. В. Різуна, присвячені глобальним проблемам розвитку масових комунікацій, та праці О. Приступенко, зокрема ті, в яких аналізуються правові й юридичні норми, що ними керуються сучасні українські видавці. У процесі дослідження було взято до уваги й наукові літературознавчі розвідки. А коли йшлося про професійні етичні канони, то авторка апелювала до ґрунтовної праці В. Іванова і В. Сердюка. Із закордонних досліджень було використано оригінальні концепції Р. Капоне та відоме дослідження Т. Вулфа стосовно розвитку нової журналістики.

Метою статті є аналіз проблеми розвитку окремих жанрів у контенті української друкованої журналістики з урахуванням всіх специфічних ознак цього одночасно творчого і прагматичного процесу.

Методи дослідження. Доволі продуктивним у процесі написання статті був історико-порівняльний метод, що дав можливість швидко зіставити та порівняти різні тенденції у жанроутворенні протягом певного періоду. Також було використано метод моніторингу, що допоміг наочно проілюструвати окремі теоретичні положення, що їх пропонує авторка статті. Коли виникла необхідність аналізу суто творчих процесів, у пригоді став герменевтичний метод досліджень, частково його використано і як власне методу написання наукової статті про жанроутворення.

Результати та обговорення. Результатом дослідження стали теоретичні висновки та практичні рекомендації викладачам університетів України, які читають курси лекцій про сучасну українську друковану журналістику. Авторка статті продовжує і поглиблює вивчення проблеми у дисертаційному дослідженні. Матеріали статті будуть запропоновані для ознайомлення журналістам-практикам, а також використані під час розробки курсу «Жанроутворення в українських друкованих ЗМІ: специфіка і перспективи».

Розвиток жанроутворення – проблема, що крім суто професійного, творчого характеру, має досліджуватися в аспекті розвитку професійної етики, журналістикознавства. Також, безперечно, і в юридичній площині, оскільки іноді занадто сміливе «загравання» із жанрами, спроба посилити домінуючу домислу над вимислом, призводить не лише до етичних, але й юридичних конфліктів. Зрештою, все зводиться до непорозуміння між автором журналістського твору і читачем, які можна проілюструвати прикладами нової журналістики, що її методологію так прискіпливо описав Т. Вулф у книзі «Нова журналістика» [1, с. 42-43]. Слід відзначити, що враховуючи сучасні тенденції та експерименти в жанроутворенні в сучасній українській друкованій журналістиці, вітчизняні видавці, редактори і власне кореспонденти можуть «наступити на ті самі граблі», тож науковий аналіз із ретельно підібраними переконливими фактами має стати в пригоді журналістам-практикам України.

Жанроутворення, як зазначалося вище, є прямим наслідком процесів капіталізації вітчизняних друкованих видань. Якщо раніше, за свідченнями дослідника української друкованої журналістики М. Василенка, жанроутворення було пріоритетом небагатьох вітчиз-

няних репортерів [2], то нині воно швидко набуває рис систематичного і послідовного процесу. Однак справа ускладнюється тим, що процес жанроутворення до певної міри штучно стимульовано саме згаданою капіталізацією великих і малих творчих осередків. Де-факто державні газети і журнали нашвидкуруч продаються в приватну власність, що, зрозуміло, призводить до неоднозначних наслідків: від конфліктів суто творчого характеру до банальних спроб переобладнати приміщення редакцій, які, як правило, знаходяться в центрі великих і малих міст України, під ресторани, перукарні, навіть – зали гральних автоматів. Подібні випадки є кричущими спробами порушити право громадян України на доступ до вільної й оперативної інформації, тому завданням вітчизняних журналістів має стати оперативне реагування на такі дії. До того ж, за свідченнями українських учених, стан «...національного інформаційного простору можна визначити як катастрофічний. Єдиний український знаковий простір ще не сформовано, «точки відліку» для оцінки власного стану й навколишнього світу, важливість яких поділяло б все суспільство, не знайдено. Україна фактично беззахисна перед зовнішнім інформаційним впливом – від російських програм, які часто містять антиукраїнські випадки, до американських бойовиків, що пропагують стереотипи культури іншої сублімації» [3, с. 450].

Варіації в системі і методах жанроутворення, причому саме штучно стимульовані, є оригінальним емпіричним матеріалом, що його можна і слід порівнювати за допомогою історико-порівняльного методу із тим самим процесом, що відбувався природно у західноєвропейській та американській журналістиці. Зрештою, йдеться про тривалість і масштаби експериментів із жанроутворення. У таких випадках потрібно також враховувати стан громадської думки, читацькі уподобання, не в останню чергу – фінансову спроможність потенційного читача. Наприклад, якщо міська газета в країні Центральної Європи коштує від трьох євро, то в Україні випуск «Вечірнього Києва» можна придбати за дві гривні. Але навіть ця невисока ціна не дає змоги збільшити наклад українського видання до 10 тис. примірників. Для п'ятимільйонного міста це, зрозуміло, не є позитивним показником.

У результаті капіталізації, або «роздержавлення», державних видань, особливо у невеликих містах і районних центрах України, виникають не лише суто професійні, а й етичні проблеми, що доволі швидко переростають у проблему соціально-психологічну. Йдеться про те, що середньостатистичним читачем друкованої преси є особа віком від п'ятдесяти років, як правило, в минулому держслужбовець, якому видання потрібне для інформаційного збагачення, службової кар'єри. Громадяни, які свого часу жили в тоталітарному радянському суспільстві, підтверджують, що тоді передплата районної і міської преси здійснювалася «добровільно-примусово», але в принципі видання могли і не цікавити читача. Зважаючи на ці обставини, протягом не одного десятка років формувалася певний стереотип сприйняття місцевої преси. Слід особливо наголосити на тому, що

подібний «експеримент» проводився над сотнями тисяч передплатників. У підсвідомості пересічного читача міської і районної преси міцно закарбувалися заголовки на зразок: «Зробимо місто (село) красивим», «Обговорено-прийнято-зроблено», «Наші успіхи», «Приймай урожай, Батьківщину» тощо. Усі спроби змінити стилістику подібних видань, як правило, завершувалися фіаско. Як зазначалося вище, проблема видозміни жанрових матеріалів, як і стилістики друкованих видань міського і районного масштабу, зводиться в цьому випадку не лише і не стільки до творчих моментів. Йдеться про зміну стереотипів масової свідомості. Зрештою, як свідчить практика, часто-густо в невеликих населених пунктах України значно простіше відкрити нове незалежне видання з оригінальною стилістикою, формою подання газетних матеріалів, ніж змінити старе. Очевидно, слід враховувати необхідність певної підготовки чи «перепідготовки» масової свідомості; налаштування її на сприймання нової стилістики, трансформації. У цих випадках доречними стануть зустрічі колективів газетних видань з читачами, активізація заочного спілкування через мережу Інтернет, продумана система соціологічних опитувань. Дієвою може стати практика цілеспрямованого газетного анкетування з метою переконання читача в необхідності кардинальних змін в досі традиційному виданні. На підставі авторських спостережень під час спілкування з редакторами кількох районних і міських видань Київщини доходимо висновку, що п'ятдесят і більше років – середній вік читачів регіональної преси. Неформально прийнято вважати, що цей показник є універсальним для України. Оскільки значна частина життя передплатників і покупців регіональної преси минула все ж за часів незалежної, нової України, в їхній свідомості і підсвідомості відбувається, образно кажучи, «запекла боротьба» між старими і новими символами, стереотипами минулого «розвиненого соціалізму» і перспективами демократичного суспільства, яке в опозиційних виданнях отримало назву «олігархату». Надзвичайно важливим фактором у формуванні читацького сприйняття друкованих текстів став інтернет. Оскільки за різними соціологічними даними мережею Інтернет покрита більшість території України, а доступ до нього має практично кожний другий громадянин країни, можемо з переконливістю констатувати, що «світова павутина» не тільки «обплутала» потенційного газетно-журнального читача, але й примусила його по-новому сприймати журналістський текст. Насамперед йдеться про теорію «джампінгу», тобто стрибків, можливості швидкої зміни інформаційних повідомлень. Якщо розгорнувши газету, потенційний читач змушений, як правило, мимоволі зосередитися, щоб прочитати певну новину чи розважальний матеріал у суботньому номері, то в інтернеті досить одним «кліком» переключитися з одного варіанта подання тексту на інший. Причому, що важливо, одну і ту саму новину в мережі інтерпретують різні видання з різною стилістикою, а отже, можна вільно, протягом надзвичайно короткого періоду часу зробити свій вибір.

Проте надзвичайно важливою якісною характеристикою міської і, особливо, районної преси є те, що

в ній знаходять відображення події місцевого значення, які мережеві видання часто ігнорують. Тому питання внутрішньої інформаційної конкуренції між інтернетом і регіональними медіа часто знімається автоматично. Проте це не означає, що під час підготовки до друку чергового номера багатотиражки певного міста чи району не потрібно враховувати величезний вплив інформації, що надходить з інтернету, та її дію на підсвідомість читачів.

Жанрова трансформація в умовах зміни контенту міських і районних газет України потребує наукового опрацювання, зокрема виділення основних жанрових груп і підгруп, у межах яких ця трансформація відбувається. Насамперед слід відзначити, що найактуальніша інформаційно-публіцистична група отримала в нових історичних умовах демократизації держави, а особливо під час складних перипетій революцій, війни на Сході, нового, драматичного звучання. Ідеться про матеріали, що писалися буквально «з колін»: репортажі, інтерв'ю на барикадах, в окопах. За останні кілька років практично всі редакції міських і районних газет відзначилися своїми репортажами з революційного Майдану; інтерв'ю з солдатами на Сході, дорожніми репортажами з волонтерами, які везуть допомогу на передову.

Також змінилася стилістика написання репортажів. Зважаючи на непередбачувані соціальні катаклізми, редакції регіональних видань виявилися непередбаченими до змін жанроутворення, тому спершу траплялися прикрі помилки в передаванні динаміки: надмірне використання дієслів і дієприкметників; невмілий опис атмосфери пережитого через епітети і порівняння. Занадто багато уваги приділялося інтерв'ю, що подекуди підміняло репортаж. Через це читач не міг повністю осягнути картину того, що сталося. Проте українські журналісти почали доволі швидко позбуватися цих недоліків, тим більше, що серед передплатників і читачів регіональних видань з'явилося більше представників середнього і молодого покоління: солдат, волонтерів, колишніх учасників Революції Гідності. Безкомпромісність і висока громадська активність цієї категорії читачів формує і відповідну високу читацьку культуру. Зрозуміло, що стереотипи, якими можна було задовольнити старше покоління передплатників, поступово відходять у минуле.

Трансформуючись, інформаційно-публіцистична група журналістських текстів набула нового звучання. Насамперед гармонізувалася система подання матеріалів в межах одного видання. Репортажі, які ще двадцять років тому займали останню шпальту і висвітлювали суто культурологічну тематику, тепер можна побачити на першій шпальті з яскравими світлинами та оригінальними заголовками. Також у репортажному матеріалі нині натрапляємо на елементи інтерв'ю, яке «працює» на головну ідею репортажу, але не домінує в ньому. І, навпаки, часто-густо на першій сторінці сучасних регіональних видань бачимо симбіоз інтерв'ю-репортаж, де все ж пріоритет віддається діалогічному характеру подання інфор-

мації, а репортажна частина підсилює образне сприймання події, що описана в матеріалі.

Серед сучасних тенденцій розвитку інформаційно-публіцистичної групи жанрів варто назвати активізацію суто аналітичного складника. Раніше, коли домінувало догматичне тлумачення розвитку жанрової системи, вважалося, що аналітика в репортажі неприпустима, а його завдання – показати подію. У кращому випадку автору надавалася можливість однією-двома фразами висловити своє ставлення до події, що відображена в матеріалі. За нинішніх умов розвитку і трансформації жанрів у регіональній друкованій пресі аналітика займає значне місце в репортажі та інтерв'ю. Зрозуміло, що окрім специфічної творчої функції, аналітична частина безпосередньо задовольняє запити потенційного читача – нині надзвичайно вимогливого, політично і культурно освіченого.

Висновки. Як справедливо зазначив у своїй науковій роботі український дослідник В. Різун, «прийнято говорити, що на формування масових настроїв впливає реальність (соціальні, економічні, політичні умови життя), яка безпосередньо діє на людей і змінює можливості реалізації домагань, бажань, хотінь і віртуальну дійсність (пропаганда, ідеологія, реклама, журналістика і т. д.), яка через масову комунікацію впливає на свідомість громадян, маніпулюючи домаганнями і бажаннями, потребами людей» [5, с. 61]. Безперечно, складні і неоднозначні перетворення у жанровій системі також здатні формувати не тільки інформаційну картину навколишнього світу, але й до певної міри естетику та етику поведінки читача. Про перспективи розвитку системи жанрів можна говорити лише в контексті аналізу власне газетно-журнальної прагматики і водночас ретельного вивчення наукових публікацій, що присвячені цьому питанню. Авторка статті, враховуючи сучасні тенденції жанроутворення і спираючись на ретельно підібрані для наукової роботи приклади, виокремила такі можливі шляхи розвитку жанрів у сучасній українській друкованій пресі:

1. Виважена і кожного разу «прив'язана» до фактажу дифузія жанрів у межах окремої публікації.
2. Запропоноване журналістом та вивірене на редакційній планерці експериментальне подання матеріалу, де в межах однієї публікації гармонійно поєднуються аналітика та інформаційна складова частина, що відповідає поставленій творчій меті.
3. Детальний аналіз читацької реакції на експерименти зі стилістикою подання матеріалів, що поєднують у собі різні жанрові компоненти.
4. За можливості заохочення читачів друкованої преси до співпраці, співрозмови, обговорення матеріалів у мережі Інтернет (через соціальні мережі, сайт друкованого видання).
5. Усі ці та інші заходи, що впливатимуть із логіки жанрового експерименту, сприятимуть підвищенню ефективності друкованого слова в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вулф Том. Новая журналистика и Антология новой журналистики /Т. Вулф. — С.-Пб. : Амфора, 2008. — 576 с.
2. Василенко М. К. «...повчитися у Гомера». Полемічні нотатки щодо міри домислу і вимислу в журналістському тексті / М. К. Василенко // Наукові записки Інституту журналістики. — 2009— Т. 37. — С. 110–114.
3. Василенко М. К. Репортаж. Подолання жанрової кризи / М. К. Василенко // Наукові записки Інституту журналістики. — 2009. — Т. 33. — С. 24–33.
4. Чічановський А. А. Інформаційні процеси в структурі світових комунікаційних систем : підручник / А. А. Чічановський, О. Г. Старіш. — К. : Грамота, 2010. — 568 с.
5. Різун В. В. Теорія масової комунікації : [підруч. для студ. галузі 0303 «Журналістика та інформація»] [Електронний ресурс] / В. В. Різун. — К. : Вид. центр «Просвіта», 2008. — 260 с. — Режим доступу: http://journalib.univ.kiev.ua/Teoriya_mas_com.pdf.

REFERENCES

1. Vulf, T. (2008), *New journalism and Anthology of new journalism*, Amfora, S.-Petersburg, 576 p.
2. Vasylenko, M. K. (2009), "...learning from Homer". Polemical notes on the measure of fiction and speculation in journalistic text", *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, vol. 37, pp. 110-114.
3. Vasylenko, M. K. (2009), "Reportage. Overcoming the crisis of genre", *Scientific Notes of the Institute of Journalism*, vol. 33, pp. 24–33.
4. Chichanovskyi, A.A. &Starish, O.H. (2010), *Information Processes in the Structure of Global Communication Systems: a Textbook*, Hramota, Kyiv, 568 p.
5. Rizun, V.V. (2008), *Theory of Mass Communication: a Textbook*, VydavnychiTsentr "Prosvita", Kyiv, 260 p.

The content of Ukrainian modern print media: specific feature singenregensis Oksana P.

Abstract. The article analyzes the problems that arise for researchers of the modern trends in journalism, and also the issues related to introduction of scientific developments into practice. It is stated that the current content of the Ukrainian print media tends to experiments in the genre system. We give the original author's explanations of the causes of origin of this trend. Them a in reason is considered to be the rapid capitalization of newspaper and magazine production and sufficiently accelerated transition of urban and regional newspapers in other forms of property. And thus, the search for consensus between the desire to reduce the cost of information products and unconditional desire of editorial teams to make it interesting and original. It is represented the original thesis regarding to the prospects of development of genres' transformation. In the article there is a considerable amount of theoretical and practical references. It is proposed the further prospect for the research.

Keywords: *journalism, content transformation, genres, reporter.*

Контент современных украинских печатных СМИ: специфические черты в жанрообразовании О. А. Пилип

Аннотация. В статье проанализированы проблемы, которые возникают перед исследователями современных тенденций в журналистике, а также связанный с этим вопрос внедрения научных разработок в практику. Констатируется, что современный контент украинских печатных СМИ тяготеет к экспериментам в жанровой системе. Приводятся оригинальные авторские пояснения причин возникновения подобной тенденции. Основной причиной названа быстрая капитализация газетно-журнального производства и достаточно ускоренный переход городских и районных газет в другие формы собственности. А, значит, поиски консенсуса между стремлением удешевить информационный продукт и безусловным желанием редакционных коллективов сделать его интересным, оригинальным. Приводятся оригинальные тезисы касательно перспектив развития трансформации жанров. В статье присутствует значительное количество теоретических и практических ссылок. Предлагается дальнейшая перспектива исследований.

Ключевые слова: *журналистика, контент, трансформация, жанры, корреспондент.*